

Předmluva

Tato kniha se obrací na široký okruh čtenářů, kteří se, ať už z jakýchkoli důvodů, zajímají o Kelty a jejich kulturu. Soudíme-li podle výloh našich knihkupectví, těší se Keltové i nadále značné popularitě. Někdo si vybaví Asterixe a Obelixe, někdo zas bretonské lidové tance, irské pivo nebo skotské tartany (vlněné látky s kostkovaným vzorem, jenž se liší podle jednotlivých klanů). Senzační nálezy jako knížecí hrob v Hochdorfu s četnými milodary nebo světově proslulá socha válečníka ze svatyně v Glaubergu, údajně s ušima jako Mickey Mouse (ve skutečnosti se jedná o listovitou korunu), nám stále znovu připomínají, že i Německo má keltskou minulost. Někdo dokonce soudí, že tuto keltskou minulost lze prodloužit až do přítomnosti. Vlastivědní a národopisní badatelé, ale i esoterici všeho druhu nacházejí keltské stopy ve jménech a obyčejích, v náboženských představách a v mnoha dalších tajemných jednotlivostech soudobých evropských kultur.

V této knize představitelé různých disciplín prezentují jasným a všeobecně srozumitelným jazykem moderní stav bádání a ukazují, jak věda ke Keltům přistupuje. Rádi bychom širokému okruhu zájemců ozřejmili, co skutečně o Keltech víme a co o nich vědět nemůžeme. Budou tak moci posoudit, co se v naší dnešní kultuře dá ještě považovat za keltské a co rozhodně ne.

V jednotlivých kapitolách představíme různé aspekty Keltů a jejich kultury. Čtenář se tak nejen dozví, co dnes lze o Keltech říct a kde se informovat o dalších podrobnostech, ale i to, jak se orientovat v publikacích, jež se v knihkupectvích vystavují bezprostředně a často neslučitelně vedle sebe.

Tyto příspěvky jsou zcela vědomě psány z německého, nebo lépe řečeno středoevropského pohledu. Keltské téma nemá v naší zemi žádné ideologické konotace, jak se až příliš často děje například ve Francii, nebo ještě výrazněji v Irsku a Velké Británii. Pojem Keltové nemá v dnešním Německu žádné politické konotace. O to se v německé historii posledních dvou set let postarala ideologie germánství. V etnologických souvislostech se už jen občas odkazuje na domnělé keltské dědictví, například při alemanském masopustu. To však německému publiku nijak nebrání, aby se nenadchlo třeba pro keltskou hudbu a keltské pivo. Ve Švýcarské konfederaci, která se občas (například na mezinárodních

poznávacích značkách) ještě nazývá *Confoederatio Helvetica*, je tomu trochu jinak: o tom, že Helvéciové byli velký keltský kmen, se tam děti učí už na základní škole.

Doufáme, že našim čtenářům dáváme touto knihou do rukou příručku, jež při příslušném zájmu umožní další pronikání do rozmanitých aspektů vědy o Keltech – keltologie. V příloze uvádíme užitečnou literaturu a výběr muzeí s keltskou tematikou.

Autoři

Dr. Norbert Baum, prehistorie a protohistorie, Univerzita Erlangen
Prof. em. dr. Doris Edelová, keltské jazyky a kultury, dříve Univerzita Utrecht, nyní Uerikon u Curychu

Dr. Gisbert Hemprich, keltologie, Univerzita Bonn

Dr. Bernhard Kremer, starověké dějiny, Univerzita Erlangen

Prof. dr. Bernhard Maier, srovnávací religionistika, Univerzita Tübingen

Dr. Torsten Meißner, klasická studia, Pembroke College, Cambridge

Priv. doc. dr. Alheydis Plassmannová, Univerzita Bonn

Prof. em. dr. Michael Richter, dějiny středověku, dříve Univerzita Kostnice, † 23. 05. 2011

Prof. em. dr. Stefan Zimmer, srovnávací indoevropská jazykověda a keltologie, Univerzita Bonn

Za příspěvky odpovídají příslušní autoři.

Stefan Zimmer

Úvod

„Kelty“ nazývali ve starověku řečtí a později také římstí autoři velkou skupinu národů obývajících střední a západní Evropu severně od Alp. Později tyto národy pronikly i do jižní a jihovýchodní Evropy a dostaly se tak do styku s Řeky a Římany. Tím si zajistily pevné místo v dějinách starověku. Jejich jazyk známe z mnoha napsů a zejména z četných vlastních jmen, jež nám předali řečtí a římstí autoři. Ti nám sice z jejich kultury líčí hodně, ale zdaleka ne vše, co bychom rádi věděli. Všechny keltské národy starověku splynuly s helénistickou a provinciální římskou kulturou. Pouze na okraji impéria, v Británii, a za jeho hranicemi, v Irsku, žily keltská kultura a jazyk dál – a tak je tomu, ač stále menší měrou, dodnes.

Ve středověku povědomí o keltské minulosti prakticky zaniklo. Národy hovořící keltskými jazyky si už neuvědomovaly dřívější společnou minulost. V artušovské literatuře jsou těsné vztahy Walesu, Cornwallu a Bretaně naprosto samozřejmé, velšská literatura však líčí Iry a Skoty jako zcela cizí národy. To se změnilo až za humanismu s návratem k antickým literaturám (srovnej kapitolu „Keltské jazyky“). V 18. století se posléze zrodilo to, co dodnes známe jako moderní pojem Keltů a moderní nadšení pro Kelty. Roku 1707 vyšlo první keltologické dílo, brzy nato zahajuje keltská literatura (v překladu) vítězné tažení celou Evropou, byť zprvu ještě v lehce deformované podobě. Avšak právě tato deformace zřejmě přispěla k její velké popularitě – už Goethe horoval o Ossianovi (srovnej kapitolu „Druhý život“). Nadšení pro nebulózní blouznivost údajně keltské povahy, pro její sklony k esoterice a emocionalitě, její poetické nadání a údajně nedostatečné schopnosti racionálního zvládnání světa dodnes straší ve fejetonech i seriózních novinách. Filologická věda zcela nezávisle na tom vytvářela od počátku 19. století mravenčí prací vědecké základy pro probádání raně středověkých keltských písemných památek. Brzy nato byly i moderní keltské jazyky vědecky dokonalým způsobem uvedeny do společné historické souvislosti s pozůstatky keltských jazyků starověku. Dnes hovoříme o keltské větvi indoevropské jazykové rodiny.

Do keltologie však v žádném případě nespádají pouze lingvistika a literární věda. Vzhledem k tomu, že keltské jazyky žijí

dodnes, je předmětem keltologické vědy celé spektrum jejich kultury. Podobně jako germanistika značně přesahuje jazyk a literaturu, musí se i keltologie zabývat otázkami, které jsou do ní vnášeny zvenčí. Ty jsou jednak politického, jednak všeobecně kulturně teoretického rázu. Všechny jsme v této publikaci pojednat nemohli. Je to dáno hlavně tím, že v německé vzdělávací tradici už nemá keltské dědictví naší kultury žádnou významnou hodnotu, a tudíž se na našich univerzitách prakticky nesetkáme ani s vědeckým diskursem o keltologických tématech. V současnosti tak existují už jen dvě univerzity, jež nabízejí studijní obor keltologie (Bonn a Marburg). Orientují se především na lingvistiku a literární vědu. Nikde v Německu nenajdeme katedru keltské archeologie, natož keltské etnologie, nebo pracoviště, které by se soustředilo na keltské regiony Evropy. A vzhledem k tomu, že tyto keltské regiony jsou i ve svých zemích v menšinovém postavení (anglicky se tomu říká *Celtic fringe*), ani tam už dávno nejsou dostatečně podporovány. Irská republika a nyní také částečně samosprávné Knížectví Wales sice vyvíjejí veliké úsilí o zpracování svých keltských kořenů i na vědeckém základu, ale značně opomíjejí celokeltské souvislosti.

Keltština dnes žije už jen ve čtyřech jazycích: v irštině a skotské gaelštině, ve velštině (neboli kymerštině, jak ji Velšané nazývají) a v bretonštině. Bretonština, jak už nasvědčuje její jméno, přišla na kontinent s vystěhovalci z Británie. Dva jazyky, jež vymřely teprve v relativně nedávné době, manštinu a kornštinu, horlivě pěstují početně zanedbatelné skupiny, takzvaní revivalisté, avšak bez jakéhokoli skutečného dopadu na regionální kulturu. Počet mluvčích irštiny a skotštiny je mimořádně malý; kolik osob hovoří bretonsky, není známo. Pouze velština se zhruba půl milionem skutečných mluvčích má šanci, aby se jako malý, ale životaschopný jazyk podílela na kulturní budoucnosti Evropy. O tom všem budeme ještě pojednávat v následujících kapitolách, a to i v podrobnostech. Zabývat se budeme rovněž předkřesťanským náboženstvím starých Keltů a jeho případným přežíváním v lidových představách. Odpověď na otázku, zda existuje též keltské umění, hudba nebo folklor, jsme nuceni vyjádřit stručněji.

Touto publikací bychom rovněž rádi přispěli k vyzdvižení kulturní rozmanitosti Evropy a ozřejmení jejího významu pro všechny, kdo se cítí omezováni, či dokonce ohrožováni americkým způsobem života, šířeným takzvanou globalizací. Náš starý kontinent se může chlubit množstvím úžasných kulturních tradic, jejichž pěstování a poznávání je i nadále navýsost vzrušující,

poučné a užitečné. Jednou z nich je zde představovaná keltská tradice, jež žije už 2500 let a která bude, doufejme, žít ještě hodně dlouho.¹

Kdo je dnes ještě Kelt?

Keltologům, zejména pak britským, se stále znovu předhazuje, že pracují s nespolehlivým termínem. Označení „Keltové“ by se prý mělo používat pouze pro ty národy, které tak nazývali Caesar a jiní antičtí autoři. Proto za Kelty nelze označovat ani obyvatele Británie před dobytím Anglosasy, ani obyvatele starého Irsku, natožpak moderní Velšany, Skoty, Iry a Bretonce.² Proti nepopiratelnému faktu, že jazyky jmenovaných národů jsou prokazatelně úzce spřízněny, se ozývá námitka, že jazyk nelze klást na roveň s kulturou a s národním charakterem (někteří dokonce hovoří rovnou o „rase“). To je sice v zásadě správně, ale jestliže se takový názor aplikuje příliš rigorózně a úzkoprse, vede ke zcela zjevným absurditám. Nesmíme zapomínat, že historické bádání čelí podobným terminologickým problémům všude. Ani obyvatele Skandinávie neoznačovali antičtí autoři za Germány, a přesto nikdo nezpochybňuje, že by Islandané, Norové, Švédové a Dánové nebyli z jazykového a kulturně historického hlediska jednoznačně Germáni. V případě Keltů se s tím pojí závažný argument, který angličtí kritikové ideologie a jejich pokračovatelé rádi opomíjejí: V Irsku kulturní kontinuita z doby bronzové dodnes trvá nejen jazykově a literárně, nýbrž ji lze také zcela reálně a očividně prokázat i archeologicky. Existuje materiální kontinuita irské kultury, jež je prakticky identická se (zpočátku) souběžnou, nepopiratelně keltskou laténskou kulturou v Galii atd. Zcela odpovídá oné starokeltské kultuře, jak ji líčí antičtí autoři, a odráží se v samotné irské literatuře. Historická lingvistika zcela nezávisle na archeologických svědectvích a ryze formálními prostředky – bez jakéhokoli ohledu na obsah jazykových svědectví – prokázala úzkou spřízněnost jazyků jak starověkých pevninských, tak středověkých ostrovních Keltů. Upírat zmíněným národům a jazykům právo patřit mezi „keltské“ je proto nesmysl. Tam, kde se podobné snahy projevují, možná vystupují na povrch hluboko uložené emoce (pocity viny vyvolávající obranu a agresi?) a politicky motivované ideologie (imperialismus, rasismus?), které odpovídají spíše duchu 19. než 21. století. V zásadě je správné a důležité stále znovu zpochybňovat a prověřovat i zavedené

pojmy, zda jsou ještě adekvátní, nebo již scestné. Každý, kdo si tuto knihu přečte, bude mít po ruce dostatek argumentů, aby si ujasnil vlastní postoj a dokázal vystoupit proti takovým bludným snahám o přepisování evropských kulturních dějin.

Tato kniha nemá předchůdkyni, a to ani v Německu, ani nikde jinde. Nemůže být ani encyklopedií, neboť její možný rozsah je ze zcela zjevných důvodů už od samého počátku omezen. Řadu témat jsme bohužel mohli pouze nadhodit. Přesto pevně věříme, že takto složené puzzle zprostředkují – navzdory některým mezerám – čtenářkám a čtenářům jasný, pestrý, a především však spolehlivý obraz Keltů a jejich kultury.

Keltové ve světě antiky

Historik starověku začíná svou práci vždy tam, kde má k dispozici písemné prameny osvětlující historickou minulost. Jestliže se orientujeme podle této metodické, nikoli obsahové dělicí čáry, potom Keltové vstupují do světla historických ramp v polovině 5. století př. Kr., tedy relativně pozdě. Je to doba významných migrací, které vedou keltské houfy z jejich původních sídel ve střední Evropě na západ a jihozápad až do Španělska, jižním směrem přes Alpy do Itálie i na jihovýchod na Balkánský poloostrov. Zatímco příchod Keltů do Španělska a na britské ostrovy antická tradice takřka nevnímá, střety Keltů s řecko-římským světem, k nimž docházelo od 4. století př. Kr., zanechalo jasné literární stopy.

První sporadické zprávy o Keltech nacházíme v dílech řeckých historiků a filozofů od 5. století př. Kr. Tak například Hérodotovi (asi 480–424 př. Kr.) je známo, že Dunaj pramení v zemi Keltů, zatímco Platón a Aristotelés se už ve 4. století př. Kr. blíže zmiňují o keltské mentalitě. To vše má však k použitelným historickým informacím ještě hodně daleko.

Keltové v Itálii a ve Španělsku

Když Platón sepisoval své poznatky, Keltové už sídlili západněji, a to v severní Itálii. Pozadí jejich příchodu je jen velice neurčité. Římský historik Titus Livius, píšící za císaře Augusta, zpravuje o několika přistěhovaleckých vlnách, z nichž poslední klade do doby kolem roku 400 př. Kr. Jeho zpráva je ovšem silně protkána líčeními spadajícími spíše do oblasti báji.

Keltské kmeny zabíraly území v severní Itálii a vytlačovaly původní etruské obyvatelstvo. Na základě keltského osídlení nazývali Římané území mezi Pádem a Alpami *Gallia Cisalpina* (= Předalpská Galie na rozdíl od Zaalpské Galie, *Gallia Transalpina*). Toto označení se udrželo i po definitivním dobytí severní Itálie v první polovině 2. století př. Kr., kdy byl keltský prvek už dávno vypuzen.

Důvody, jež naše prameny uvádějí pro migraci Keltů, odpovídají standardním vysvětlovacím vzorům, které ve starověku

měli pro takové přesuny národů: občanské války v původní zemi, přebytek obyvatelstva a následkem toho nouze o potraviny, dobrodružný duch, jakož i přitažlivost jižních krajů pro kulturně a hmotně zaostalé barbary. Modernímu pozorovateli tak pro neexistenci soudobých pramenů nezbyvá nic jiného než vzít uvedené motivy migrací na vědomí.

Usazení Keltů jižně od Alp však mělo závažné důsledky nejen pro Etrusky, ale velice záhy též i pro vzrůstající se Řím. Ačkoli nemůžeme Liviově zprávě ve většině jednotlivostí důvěřovat, i tak je jisté, že keltské vojsko již brzy směřovalo na jih. 18. července roku 387 př. Kr. (podle jiných pramenů roku 390 př. Kr.) došlo u říčky Allie před branami Říma k bitvě Keltů s Římany, jež pro druhé jmenované skončila drtivou porážkou. Následující „boj o Řím“ líčí Livius v dramatické zprávě proložené četnými anekdotami a legendami, která stěží vypovídá o tom, co se skutečně odehrálo. Proto bychom se spíše měli držet střízlivé zprávy řeckého historika Polybia (asi 200–120 př. Kr.), v níž stručně a jasně stojí:

„Nejprve tedy nejen ovládali [Keltové] tuto krajinu, nýbrž podrobili si také mnoho sousedů, jimž naháněli strach svou odvahou.

„Umírající Gal“. Římská mramorová kopie podle helénistické bronzové sochy z památníku vítězství v Pergamu (Turecko). Kolem roku 220 př. Kr.

Po nějaké době zvítězili v bitvě nad Římany a jejich spojenci, pronásledovali je na útěku a po třech dnech se zmocnili samotného Říma s výjimkou Kapitolu. Byli však odvoláni, protože na jejich území vpadli Venetové. Tehdy uzavřeli s Římany mírovou smlouvu, město jim vydali a vrátili se do své země.“

Tak nějak tomu zřejmě bylo. Tato katastrofa byla těžkou ranou pro římské ambice ve střední Itálii. Řím se z ní sice vzpamatoval až obdivuhodně rychle, přesto dobytí města barbary ze severu utkvělo v kolektivní paměti Římanů jako traumatizující zkušenost. Den bitvy na řece Allii vešel do římského kalendáře jako *dies ater* (doslova: „černý“, tj. „nešťastný den“) a Galové byli od té doby považováni za úhlavní nepřátele a hroživé protivníky Říma. Město pak ještě drahý čas ovládal *metus Gallicus* (strach z Galů) a tuto událost zaznamenali dokonce ve vzdáleném Řecku, pro něž byl Řím až do té doby spíše neznámou veličinou.

Keltové představovali pro bezpečnost Říma ustavičnou hrozbu i v následujících staletích. Po mnoha střetech ve 4. a 3. století př. Kr. se však konečně rýsovalo rozhodnutí ve prospěch Říma. V četných velkých bitvách, zejména roku 225 př. Kr. u Telamonu a roku 222 př. Kr. u Clastidia, byli Keltové na hlavu poraženi. Zdálo se, že časům keltské svobody mezi Pádem a Alpami odzvonilo, ale dopadlo to – jako už tolikrát v dějinách – zcela jinak. Když roku 218 př. Kr. vypukla druhá punská válka, využily právě podrobené keltské kmeny příležitost bojovat na straně kartaginského vojevůdce Hannibala a vydobýt si tak zpět svou svobodu. Byly to však liché naděje. Roku 201 př. Kr. Řím Kartagince po dlouhých bojích srazil na kolena a okamžitě zahájil dobývání ztracených území v Pádské nížině. Koncem devadesátých let 2. století př. Kr. Kelty po nesčetných bojích, které si vyžádaly značné ztráty, s konečnou platností porazil. Osud svobodných Keltů v Itálii byl zpečetěn. Přesto název pro dřívější keltské území, *Gallia Cisalpina*, žil až do císařského období.

Vítězstvím nad Kartaginci získali Římané v neposlední řadě také nadvládu nad velkými oblastmi Španělska, kde rovněž narazili na keltské obyvatelstvo. Keltizace Španělska je dodnes otevřený problém. Vzhledem k tomu, že chybějí písemné prameny, známe pouze výsledek, nikoli průběh tohoto vývoje. V centrální a severovýchodní části poloostrova každopádně vznikla smíšením s neindoevropskými Ibery kultura, již už antičtí autoři označovali za keltiberskou. Vliv vycházející ze sídelního centra Keltiberů lze však prokázat i v mnoha dalších španělských regionech,